

10. Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами : постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2011 № 615 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 45. – Ст. 1832.

11. Про затвердження Правил безпеки у вугільних шахтах : наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 22.03.2010 № 62 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 48. – Ст. 1599.

12. Правила охорони праці під час розробки родовищ корисних копалин відкритим способом : наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 18.03.2010 № 61 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 44. – Ст. 1442

13. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля : постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 № 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua

14. Бизов В.Ф. Маркшейдерська справа : підруч. / В. Ф. Бизов, П. Й. Федоренко. – Кривий Ріг: Мінерал, 2000. – 211 с.

15. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 46. – Стор. 172.

16. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення : постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 № 827 // Зібрання постанов Уряду України. – 1995. – № 2. – Ст. 42.

УДК 347.9

Л.В. Афанасьєва

ПРАВО УЧАСНИКА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ІНФОРМАЦІЮ

У статті йдеться про обов'язок суду щодо своєчасного повідомлення учасників цивільного судочинства про час та місце розгляду цивільних справ.

Ключові слова: *судова повістка, місце проживання особи, повідомлення про вручення повістки.*

В статье речь идет об обязанности суда относительно своевременного сообщения участников гражданского судопроизводства о времени и месте рассмотрения гражданских дел.

Ключевые слова: *судебная повестка, место проживания лица, сообщения о вручении повестки.*

In the article the question is about the duty of court in relation to the timely report of the civil legal proceeding about time and place of taking the civil shippings.

Key words: *judicial notice, place of residence of person, report about handing of notice.*

Закріплений п. 7 ст. 129 Конституції України та ст. 6 Цивільного процесуального кодексу України принцип гласності судового процесу та його повне фіксування технічними засобами відображає демократизм та законність цивільного судочинства і спрямований на здійснення цивільним процесом запобіжної та виховної функції.

Відкритий розгляд справ у суді демонструє присутнім у залі судового засідання гуманність та справедливість українського законодавства, підвищує відповідальність суду за дотримання процедури вирішення спірних питань, постановлення законного та обґрунтованого рішення, що сприяє зміцненню авторитету судової влади.

Гласність цивільного процесу певним чином стимулює також і осіб, що беруть участь у справі, до належного виконання своїх обов'язків, оскільки всі процесуальні дії в суді вони здійснюють у присутності інших громадян, в тому числі й журналістів, що можуть знаходитись у залі судового засідання.

Одним із складових принципу гласності у цивільному процесі є забезпечення права особи, що бере участь у справі, на інформацію про час та місце розгляду своєї справи, що передбачене ч. 3 ст. 6 ЦПК України. *Питанням сповіщення зацікавлених осіб про майбутнє судове засідання цивільне процесуальне законодавство приділяє достатню увагу.* Так, відповідно до ч.5 ст.122 ЦПК України в ухвалі про відкриття провадження у справі зазначається час і місце попереднього судового засідання, якщо суддя вирішив, що його проведення є необхідним, або час і місце судового розгляду справи, якщо суддя вирішив, що проведення попереднього судового засідання у справі не є необхідним. Виклик сторін до суду здійснюється способом, що забезпечує його фіксування (повідомлення про вручення та ін.), та робиться з таким розрахунком, щоб зазначені особи мали достатній термін для підготовки до справи і своєчасної явки в суд (ст.ст. 74-76 ЦПК України).

Необхідно відзначити, що з моменту відкриття справи на зацікавлених особах лежить зобов'язання повідомляти суд про зміну своєї адреси. В іншому випадку їх очікує своєрідна санкція, що отримала в теорії цивільного процесуального права найменування "правової фікції" [5].

Суть її полягає в тому, що повістка або інше судове повідомлення надсилаються за останнім відомим суду місцем проживання або місцем знаходження адресата і вважаються доставленими, хоча адресат за цією адресою більше не проживає або не перебуває (ч. 1 ст. 77 ЦПК України).

Деякі вчені-правники вважають, що такий спосіб не може вважатися належним повідомленням при вирішенні питання про можливість

розгляду справи в порядку заочного провадження. Для того щоб робити більш точні висновки про ставлення відповідача до відкритого процесу, необхідна впевненість, що про цей процес він напевно знає, тобто мати другий примірник судової повістки з його підписом [6].

Відповідно до ст. 74 ЦПК України інформація про час та місце розгляду справи або щодо проведення певних процесуальних дій повідомляється особам, що беруть участь у справі та іншим учасникам цивільного судочинства за допомогою судових повісток про виклик, які мають бути вручені з таким розрахунком, щоб особи, які викликаються, мали достатньо часу для явки в суд і підготовки до участі в судовому розгляді справи, але не пізніше ніж за три дні до судового засідання, а також судових повісток-повідомлень, якими особам, що беруть участь у справі сповіщається про вчинення певних процесуальних дій, у яких участь цих осіб не є обов'язковою. Судова повістка-повідомлення повинна бути вручена особі завчасно.

Аналіз глави 7 розділу I ЦПК України дає підстави для сумнівів у тому, що права особи на інформацію про час та місце розгляду своєї справи захищені належним чином. Так, відповідно до ч. 5 ст. 76 ЦПК України судова повістка разом з розпискою, а у випадках передбачених ЦПК, разом з копіями відповідних документів (позовів, заяв, скарг та додатків до них) надсилається поштою рекомендованим листом із повідомленням або через кур'єрів за адресою, зазначеною стороною чи іншою особою, яка бере участь у справі. Стороні або її представникові за їх згоди можуть бути видані судові повістки для вручення їх відповідним учасникам цивільного процесу; у випадку відмови адресата отримати судову повістку особа, яка її доставила, робить відповідну відмітку на повістці та повертає її до суду, при цьому особа, яка відмовилась отримати судову повістку, вважається повідомленою належним чином (ч.5 ст. 74; ч.8 ст. 76 ЦПК України). Навряд чи є доцільним доручати стороні або її представникові вручення судових повісток будь-яким учасникам судового процесу. З метою уникнення непорозумінь, на наш погляд, якщо цю дію довіряється виконати стороні, то це може бути виправданим тільки відносно свідків цієї сторони та її представника, а якщо виконавцем цього доручення буде представник сторони, то він, у свою чергу, може передати судові повістки особі, інтереси якої він представляє та її свідкам.

На практиці можливе виникнення ситуації, коли судову повістку видадуть позивачеві для вручення її відповідачу. Позивач, як особа, що є заінтересованою у якнайшвидшому розгляді справи без участі відповідача та його доказів по справі, зробить на повістці відмітку

про те, що відповідач відмовився отримати судову повістку і поверне її суду. Суд, керуючись положеннями ч. 4 ст.169 та ст. 224 ЦПК України може розглянути справу на підставі тих даних та доказів, які є в ній (тобто постановить заочне рішення – таким є правовий наслідок неявки до суду належним чином повідомленого відповідача). І є незрозумілим, яким чином відповідач зможе довести, що йому судову повістку не доставляли і, як наслідок, належним чином не повідомили про час та місце розгляду його справи та позбавили його можливості надати суду докази по справі, брати участь у судовому засіданні, у дослідженні доказів, що надані іншою стороною т.п., оскільки докази, що не надані суду до чи під час попереднього судового засідання, а якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться – до початку розгляду справи по суті, судом не приймаються, якщо сторона не доведе, що докази подано несвоєчасно з поважних причин; у разі ж оскарження такого рішення апеляційний суд відповідно до п.5 ч.2 ст.295 ЦПК України та п.1 ч.1 ст.301 ЦПК України може досліджувати нові докази знову ж таки тільки в тому випадку, якщо неподання їх до суду першої інстанції було зумовлено поважними причинами.

ЦПК України 1963 року питання, що пов'язані з підтвердженням факту відмови особи від отримання судової повістки були врегульовані наступним чином: якщо адресат відмовлявся отримати судову повістку, особа, що її доставила, робила відповідну відмітку на повістці та повертала її до суду. Однак, відмітку про відмову прийняти повістку необхідно було підтвердити підписом посадової особи домоуправління або виконкому сільської Ради народних депутатів, або представника адміністрації за місцем роботи, або підписами не менше двох громадян (п. 4 ст. 94) [2]. На наш погляд положення, передбачене ЦПК України 1963 року, більш надійно захищало права особи на інформацію про час та місце розгляду її справи.

Відповідно до ч. 3 ст. 76 чинного ЦПК України, якщо особу, якій адресовано судову повістку, не виявлено в місці проживання, повістку під розписку вручають будь-кому з повнолітніх членів сім'ї, які проживають разом з нею, а за їх відсутності – відповідній житлово-експлуатаційній організації або виконавчому органу місцевого самоврядування. Дана редакція цієї норми не забезпечує право на інформацію особи, оскільки не виключено, що стосунки між відповідними членами сім'ї не є дружніми, крім того, вони можуть бути учасниками (протилежними сторонами) одного процесу.

Відносно ж питання, хто належить до членів сім'ї серед науковців-правників також відсутня одностайна позиція. Так згідно ч. 2, 4 ст. 3

Сімейного Кодексу України сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства [3]. Виходячи з цього визначення, до членів сім'ї можна віднести навіть тих осіб, що мешкають в одній кімнаті гуртожитку [4]. А значить, вручення судової повістки сусідові по кімнаті у гуртожитку вважається належним сповіщенням особи про час та місце розгляду його справи чи проведення іншої процесуальної дії, що навряд чи є правильним і належним чином захищає права особи на інформацію. На наш погляд дана норма потребує конкретизації, а саме в ній треба зазначити: що до членів сім'ї, яким може бути вручена повістка, можуть належати тільки найближчі родичі (чоловік, дружина, батьки та діти) у випадку, коли вони не є протилежними сторонами в одному і тому ж процесі; що повістка членам сім'ї вручається тільки за їх згодою, а також, що особа, яка прийняла судову повістку на розписці повинна зазначити своє прізвище, ім'я та по батькові, паспортні дані та яке відношення вона має до адресата, а також, що вона зобов'язана передати повістку належному адресату, і яка саме відповідальність настане за невиконання цього обов'язку.

А що стосується житлово-експлуатаційної організації або виконавчого органу місцевого самоврядування, то вручення їм судових повісток для подальшого вручення належному адресату, на наш погляд, не є доцільним у зв'язку з тим, що зазначені установи створені задля виконання інших функцій, і навряд чи у їх штаті є такі працівники, до службових обов'язків яких входять зазначені дії. Тим більше, що житлово-експлуатаційної організації в теперішній час є підприємствами, що засновані на комунальній формі власності, тобто господарюючими суб'єктами, діяльність яких спрямована на отримання прибутку, і їм немає сенсу здійснювати таку безоплатну роботу. Всі напрямки діяльності житлово-експлуатаційної організації як підприємства зосереджені в уставах. При ознайомленні з уставом Луганського міського комунального підприємства "Жилсервіс" (до реорганізації ЖЕУ Артемівського району м. Луганська) ми не знайшли обов'язку даного підприємства отримувати судові повістки з метою подальшого їх вручення адресатові. Тож реально ця норма не працює.

Таким чином, можна дійти висновку, що глава 10 ЦПК України передбачає різноманітні способи повідомлень та викликів, але, на наш погляд, достовірним доказом їх отримання може бути лише підпис

особи, що викликається на судовій повістці або на іншому документі, який був повернутий до суду. Не гарантують належного повідомлення такі способи, як: 1) телефонограма (ч. 6 ст. 74 ЦПК У); 2) вручення повістки, адресованої організації, "відповідній посадовій особі" (ч. 1 ст. 76 ЦПК У); 3) доставка повістки особою, що бере участь у справі (ч. 5 ст. 74 ЦПК У); 4) вручення повістки дорослому члену сім'ї (ч. 3 ст. 76 ЦПК У), 5) вручення повістки житлово-експлуатаційній організації або виконавчому органу місцевого самоврядування (ч. 3 ст. 76 ЦПК У).

Оскільки у зазначених випадках повістку отримує не та особа, яка повинна з'явитися в суд. І хоча законодавець говорить про обов'язок особи, яка прийняла повістку, передати її адресату, цей обов'язок декларативний, оскільки санкцій за її недотримання не встановлено (п. 8 ч. 1 ст. 75). Більш дієвим було б встановлення в главі 10 ЦПК України реально діючих норм відповідальності, наприклад у вигляді штрафних санкцій.

Сповіщення зацікавлених осіб про майбутнє судове засідання у цивільному процесуальному судочинстві має дуже велике значення з огляду на те, що неналежне повідомлення особи про час та місце проведення судового засідання, позбавляє її можливості здійснювати свої суб'єктивні права, зокрема: брати участь у судових засіданнях, подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, а також свідкам, експертам, спеціалістам, заявляти клопотання та відводи, давати усні та письмові пояснення судові, подавати свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб.

На підставі викладеного, з метою вдосконалення регулювання правового статусу суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин та дотримання права учасників процесу на інформацію про час та місце розгляду своєї справи, що передбачене Конституцією та іншими законами України, пропонуємо внести відповідні зміни до чинного ЦПК України, зокрема до деяких частин статей 74 та 76, *виклавши їх у наступній редакції:*

Ч. 5 ст. 74 ЦПК України "Судова повістка разом із розпискою, а у випадках, встановлених цим Кодексом, разом з копіями відповідних документів надсилається поштою рекомендованим листом із повідомленням або через кур'єрів за адресою, зазначеною стороною чи іншою особою, яка бере участь у справі. Стороні чи її представникові за їх згодою можуть бути видані судові повістки для вручення тільки свідкам

та перекладачам, які викликаються до суду за їх клопотанням, чи іншим особам, що беруть участь у справі на їх боці. Судова повістка може бути вручена безпосередньо в суді, а у разі відкладення розгляду справи про час і місце наступного засідання може бути повідомлено під розписку".

Ч. 8 ст. 76 ЦПК України викласти у наступній редакції: "У разі відмови адресата одержати судову повістку особа, яка її доставляє, робить відповідну помітку на повістці і повертає її до суду. Відмітка про відмову прийняти повістку повинна бути підтверджена підписом посадової особи виконкому сільської Ради народних депутатів або представника адміністрації за місцем роботи, або підписами не менше двох громадян. Особа, яка відмовилася одержати судову повістку, вважається повідомленою".

Ч. 3 ст. 76 ЦПК України викласти у наступній редакції: "Якщо особу, якій адресовано судову повістку, не виявлено в місці проживання, повістку під розписку вручають її найближчим родичам (чоловікові, дружині, батькам чи повнолітнім дітям) за їх згодою у випадку, коли вони не є протилежними сторонами в одному і тому ж процесі; особа, яка прийняла судову повістку для передачі її адресату, на розписці повинна зазначити своє прізвище, ім'я, по батькові, паспортні дані, яке відношення вона має до адресата, а також, що вона поінформована про те, яка саме відповідальність настане за невиконання цього обов'язку".

Ч. 4 ст. 76 ЦПК України викласти у наступній редакції: "Якщо особа, яка прийняла судову повістку для передачі її адресату, недобросовісно виконає це доручення, з неї стягується штраф у розмірі п'яти мінімальних заробітних плат".

Частини 4, 5, 6, 7, 8 та 9 ст. 76 ЦПК України вважати відповідно частинами 5, 6, 7, 8, 9 та 10 ст. ЦПК України.

Використана література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України 18.03.2004 № 1618-IV [Електронний ресурс] // Сайт Законодавство України. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/page2>
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.07.1963 [Електронний ресурс] // Сайт Законодавство України. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1501-06>
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III [Електронний ресурс] // Сайт Законодавство України. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

4. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар Жилінкова І.В., Антошкіна В.К., Д'ячкова Н.А., Москалюк В.Ю. та ін. / За ред. Жилінкової І.В., 2008. – 855 с.

5. Зайцев І. Правові фікції в цивільному процесі // Російська юстиція. – 1997. – № 1.

6. Уткіна І. Заочне рішення у цивільному процесі: питання та відповіді // Російська юстиція. – 1997. – № 10.

УДК 347.6(477)

І.О. Ковальова

**■ ОБОВ'ЯЗОК ПО УТРИМАННЮ
ФАКТИЧНИХ ВИХОВАТЕЛЯ ТА ВИХОВАНЦЯ
■ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

У статті йдеться про обов'язок щодо утримання "інших членів сім'ї" вихователями та вихованцями за законодавством України.

Ключові слова: *субсидіарні аліментні зобов'язання, фактичне подружжя.*

В статье речь идет об обязанности относительно содержания "других членов семьи" воспитателями и воспитанниками по законодательству Украины.

Ключевые слова: *субсидиарные алиментные обязательства, фактические супруги.*

In the article the question is about a duty in relation to maintenance of "other members by family" educators and pupils on the legislation of Ukraine.

Key words: *obligations of alimonies, actual married couples.*

Відповідно до ч. 3 ст. 2 СК України Сімейний кодекс України регулює сімейні особисті немайнові та (або) майнові відносини між іншими членами сім'ї, визначеними у ньому. Такими "іншими членами сім'ї" є, по-перше, особи, у сім'ї яких виховувалась дитина, та особи, які до досягнення повноліття проживали з родичами або іншими особами однією сім'єю; по-друге, жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою.

Ми проаналізуємо зобов'язання по утриманню осіб, у сім'ї яких виховувалась дитина (ст. 269 СК України), та осіб, які до досягнення повноліття проживали з родичами або іншими особами однією сім'єю (ст. 271 СК України), які є субсидіарними.